

Nagu näha, on meie laualehe päisel uus kujundus. Uudishimulikele võib anda ka seletuse:

- eelmistel oli nimi raskestiloetavas šriftis;
- kõik ajalehed, -kirjad muudavad aegajalt kujundust;
- uue puhul on kasutatud ainult arvuti võimalusi.

Juhtkirja põhiteemaks on seekord EGS-i 10. juubeliga seonduvad küsimused. Et kergendada Seltsi ajaloo talletamist, tuleb selgitada lähemalt 10. aastapäeva ettevalmistamise käiku. Samuti on vaja pöörduda veel seltsikaaslaste poole palvega aidata kaasa näituse koostamisele.

Teatavasti valiti Seltsi 1999.a. aastakoosolekul juubeli korraldamiseks toimikond koosseisus: K. Kesküla, M. Tafenau ja allakirjutanu. Ametite jagamisel sain mina üldjuhi tiitli, Kalle Keskülale meeldis asuda korraldama teaduslikku konverentsi ning Maido Tafenau toetab üritust elektrooniliste abivahenditega ja peab sidet teiste osakondadega. Juubelinäituse korraldamiseks võtsime korraldustoimikonna koosseisu Tallinna osakonna juhatuse liikme pr. Pille Mäeranna, kel olidki juba valmis head ideed näituse ülesehituse kohta.

Toetust ürituste läbiviimiseks palusime Kultuurkapitalilt ja Tallinna Kultuuriametilt. Esimene eraldas palutud summast alla poole ning teiselt on kindel lootus midagi saada. Lähtudes eelnevast tuli muuta konverentsi pidamise kohta.

Kuigi teadusliku konverentsi põhikava sai aegsasti kokku pandud, ei saanud kõigilt esinejatelt ettekannete teesid ettenähtud tähtjaks ning mõnele tuli seda mitmeid kordi meelde tuletada. Näituse materjalid alles kogunevad ning viimane aeg on pöörduda seltsikaaslaste poole palvega kõik väärtuslik ja huvipakkuv oma uurimustööst tuua eesti rahva ette tutvumiseks ning õppustvõtmiseks. Püüdkem teisi uurijaid üllatada oma isikupärase uurimismeetodi või uurimismaterjalide vormistamisega.

On tõsi, et oleme siiani vähe oma huviala üldsusele tutvustanud ning vähe selgitanud rahvuskaslastele oma juurte uurimise tähtsust ning vajalikkust. EGS-i 10. aastapäev oma näituse ja teadusliku konverentsiga peab selles osas saama pöördepunktiks.

Teisel tegevuskümnendil tuleks arendada koostööd muuseumide, arhiivide ja raamatukogude töötajatega. Igas muuseumis on andmeid kohalike või ülemaaliselt tuntud inimeste kohta, harva aga on käsitletd nende põlvnemist või joonistatud sugupuu. Koostöö arhiividega oleks arvatavasti kasulik mõlemale poolele. Selleks, et tulevikus saaks ka Eesti raamatukogudes tegeleda suguvõsaurimisega mikrofilmide kartoteegi abil, peame hakkama seda ettevalmistama koos raamatukoguhoidjatega.

Jaauari lõpus toimusid nii Seltsi juhatuse kui ka Tallinna osakonna juhatuse laiendatud koosolekud, kus peamiseks küsimusteks oli kõik juubeliüritustega seonduv.

Nüüd on kindlalt paika pandud, et näitus avatakse Akadeemilise Raamatukogu fuajees (Rävala pst.10) 7.märtsil kell 15 ning teaduslik konverents toimub Pedagoogika Ülikooli aulas (Narva mnt.25) 18.märtsil k.a. algusega kell 11 (registreerimine alates kella 10-st).

Järgmisel päeval kell 10 algab samas Seltsi aastakoosolek, kus tähtsaim päevakorrapunkt on juhatuse valimine.

Jaauariku kahe viimase nädala õhtupoolikuil toimus kahes grupis Ülo Rehepapi juhendamisel arvutiõppus algajaile. Kiirõppus lõppes viimasel päeval EGS-i internetilehekülje lugemisega.

Laupäeval 29.jaanuaril oli aga Kristiine kaubanduskeskuses hobide nädala raames terve päev väljas genealoogia-alane näitus, kusjuures selgitusi jagasid konsultandid meie endi hulgast. Inimesed, kes tulid soodsalt sisseoste tegema (kehtis hinnasoodustus 2=3), said meie vitriinidest põgusa ülevaate mõistest "genealoogia", paljud aga tutvusid konsultantide abiga selle alaga põhjalikumalt või said konkreetseid juhtnööre sellel põllul tegutsemiseks. Huvi oli üllatavalt suur. Tore algatus kaubamaja poolt, mis vääriski aeg-ajalt kordamist ning järeletegemist neis linnades, kus on seltsi osakonnad.

Lõpetuseks sooviksin - HEAD JUUBELIAASTAT!

Ants Roomets

KUST KÜLL NEED NIMED PÄRIT ON ?

Viivi Liventaal

Kõik meie esivanemad on kusagilt pärit. Kõigil on nimed ja elulood, rida tähtsaid või vähemtähtsaid daatumeid, kõik ilusasti vanades kirikuraamatutes kirjas. Kõikide nende sissekannete juurde on korralikud pastorid märkinud veel ühe nime-talu või küla nime. Need kohanimed, või siis külanimed, on sageli väga huvitavad. Mõned tunduvad mingi mõtte-tähtede kombinatsioonina, teised aga on kõlavad ja selgelt mõistetavad. Nende nimede päritolu uurides võib avas-

tada, et igal nimel on oma tähendus ja põhjus, miks ta esineb just selles piirkonnas. Minu esivanemad on pärit Parmeli mõisa Ense küla Kihmu talust. Kõik nimed on veidi ebaharilikud. Aga tegelikult?

Parmel. Vanemate teadajate inimeste seas liigub jutt kunagi selles kandis laiunud parmulaanest ja selle põlemisest. Selle järgi saanudki piirkond nimeks Parmel. See võis ju nii olla. 1515-ndal aastal ostab Parmeli mõisa omanik Jürgen (Georg Live) Ellamaa mõisa, kus tol ajal veel mõisa kui sellist ei olnud, oli ainult mets. Seesama Jürgen Live peab vajalikuks oma testamenti kirja panna klausli, mille järgi tema teine poeg, tulevase Ellamaa-Sooniste mõisa omanikuna, peab varustama oma suguvõsa põhimõisa Parmelit küttepuude ja ehituspuiduga. Näib, et mõisa maadel tõesti enam metsa polnud.

Kui 20-nda sajandi viiekümneandel aastatel kaevati kuivenduskraave ja süvendati piirkonnast läbivoolavat jõge, leiti turbapinnasest põlenud tammepalke. Küllap need laaned siis tõesti maha põlesid.

Aga... Vanades dokumentides esineb mõisa nimi väga erineva kirjapildiga – *Permola, Pamel, Parmell, Parmelle*. Selgust toob üks väga vana dokument 13-ndast sajandist. Nimelt – 03. aprillil 1238.aastal kirjutatakse Lihula lossis alla dokument piiritülide lahendamiseks selles piirkonnas. Tunnistajana esineb seal rüütel nimega *Tyle Parmele*. On andmeid, et just selle vasallisuguvõsa järgi saab mõis omale nime *Parmel*.

Küla nimi Ense, Entse, Hense, Eensa. 14-nda sajandi lõpuaastatel on küla maade omanikuks rüütel nimega *Wilhelm* (Wiliken, Wilken) *Endesell*. 1396.ndal aastal müüb ta naise nõusolekul oma läänimaad naabermõisa omanikule. Ostumüügi tehingus on küla kirjas nimega *Hondes*. Käibele läheb aga endise omaniku järgi küla nimi – *Entse*.

Talu nimi Kahmu, Kihmu. Selle mõisa enamus talunimesid on vanad perenimed, mis esinesid juba enne Põhjasõda. 19-nda sajandi keskel viiakse mõisas läbi reform. Mõisa omanik Carl Sievers likvideerib põlise küla – Loogalepa. Kõik sealsed pered asustatakse ümber mõisa ääremaadele. Osa vabanenud maast liidab ta mõisa maadega mõisatöölise maaga varustamise ettekäändel. Osa maad aga jaotatakse väikesteks talukohtadeks. Need uued talud saavad nimedeks: Nora, Linda, Endla, Soldati, Plevna, Veda, Türkei jne. Ense külas on muutused väiksemad – küla ühe suurima talu maadest eraldatakse kaks väikest talukohta nimedega Kihmu ja Rebasemäe. Selle asutatud Kihmu teiseks peremeheks saab minu vaarisa – Gustav Johann Bergfeldt. Selle talukoha maade peal, otse küla läbiva maantee servas oli kivi. See rahn ei olnud eriti suur, aga üks ta serv ulatus teeni välja. Rahvas hüüdis seda kivi “hirmukiviks”. Legendi järgi lendas igal öösel kivi alt kratt välja ja läks tulejutt sabas oma igaõiseid kratiasju ajama. Et kratt ikka tooks ja ei viiks, poetati kivi serva alla kratile meelead. Kivi all arvati peidus olevat terve varandus. Neid krati jutte aitasid levitada ka küla nooremad. Kui naabri Viiut nähti õhtuhämaras oma õues liikuvat, pandi kivile väike tuluke vilkuma või lehvitati valget lina. 20-nda sajandi keskel moodustatakse kolhoosid ja teedele ilmuvad hobuste asemel autod, traktorid ja hiljem kombainid. Suurtele masinatele jäi hirmukivi ette ja see õhati. Tahaks arvata, et kratt jõudis enne jalga lasta ja endale vaiksena elukoha leida.

Kui veidi lehitseda murdesõnade leksikoni, võib sealt leida, et *kahm* tähendab vanas eesti keeles hirmu, hirmuhoogu. Väga loogiline nimi talule, mille maadel oli hirmukivi.

Paralleelselt Kahmu nimega oli kasutusel ka Kihmu nimi, ametlikes dokumentides kasutati rohkem Kihmu nime. Sõna *kihm* tähendab himu, *kihmama* tähendab ahnelt jooma. Ka sellele on seletus. Kihmu karjamaal, otse Rebase talu piiril on soostunud koht, millest mindi alati kaarega mööda. See on vana allikakoht, mis aegade jooksul hakkas soostuma, sest vee äravool puudus. Kord palaval suvepäeval jooksid künnihärjad jooma just sellest allikast – ja sinna nad jäid. Soine maapind neelas härjad. Seda allikat hüüti “uppunud härgade allikaks”.

Ralf Parve on Eesti erinevate paikade kohanimedest kokku seadnud lühiluuletuse

MAATEADUS

Ralf Parve

Sina, mu ainus Taevaskoda,
Verilaske ja Matjamaa,
Risti, Orjaku, Katkuküla,
Aravete või Uljaste,
Puhtaleiva ja Häädemeeste,
Lustivere ja Kärevere,
Aruküla ja Vägeva,
Ilumetsa ja Pühalepa,
Sina, mu Hellamaa, Kullamaa.

Pere omavahelistest kõnelustest võis välja lugeda ka teatud suhtumisi teiste maakondade inimestesse ja rahvustesse. Mustlaste kavalusest räägiti lustakaid lugusid, kuid seejuures oli hoiak selline, et nendega suheldes hoia oma varal silm peal. Lätlasi peeti kangekaelseteks. Saarlased olid juttude järgi töökad, hinnatud ehitus- ja puutöömehed ning tublid kraavikaevajad. Harjusk (nii kutsuti harjumaalasi) ja pobul olid sageli viletsuse ja vaesuse sünonüümid. Kui taheti halvustavalt rõhutada kellegi vaesust, siis öeldi “va pobul!”

Mulkidest ei räägitud halba, rohkem oli juttu nende ettevõtlikkusest, jõukusest, aga see oli ka mõistetav, sest nii vanaisa, kui ka vanaema põlvnesid ise mulkidest. Setu oli kujunenud kombetuse, harimatuse ja joomarluse näidiseks. Kui kellegi kohta öeldi “igavene setu”, siis oli see tõsine solvang. Siin ja seal talus töötas mõni Setumaalt pärit poiss või tüdruk ja eks nende põhjal tehti omad järeldused.

Lugesin I. Jäätse väga huvitavat artiklit setudest ajakirjas “Akadeemia” ning lisan siia mõned mõtted sellest uurimusest, et vabandada kujunenud suhtumisi ja ühtlasi mõista, miks setudesse nii suhtuti. I. Jääts kirjutab, et setud käisid lähemates Eesti maakondades sulaseks, teenijaks ja karjaseks, kuna asustus Setumaal oli tihe, põllumaad väheviljakad, põllumajandustehnika arhailine, karjakasvatust madalal tasemel (vilets lehmatoog). Söödamaaade nappus sundis setusid elatust teenima käsitööga, korjati metsamarju, seeni, tegeldi rändkaubitsemisega (potikaubandusega). Kalandusega nad ei tegele, kala vahetati põllumajandussaaduste vastu Pihkva järve rannakülade venelastelt. Setud olevat veel käesoleva sajandi algul arvanud, et kalastamine on ohtlik tegevus, sest kalamees püüab küll kala, kuid kala omakorda kalameest. Meie sugulase tallu tuli tüdruk Setumaalt pärit tütarlaps. Tema välimisel ega iseloomul polnud vigagi ja nii ta hakkaski varsti perepojale meeldima. Peagi olid pulmad ja ristsed. Käisime pulmas ja hiljem ka katsikul. Just katsikulkäik jäi mulle meelde mitme seiga tõttu.

Kõigepealt meenuvad mulle ettevalmistused, mis olid seotud katsikule minekuga. Liide – tädi küpsetas tordi e. muna-koogi, nagu ta seda ise nimetas. Tädi lõi nelikümmend muna lüpsikusse ja hakkas vahustama lehtedest puhtaks roogitud ja pestud nõtke kasevitsaga. Mulle oli uudiseks, et ka nii võib mune vahustada, aga tädi ütles, et nii suurt kogust on raske hõõruda vahule puulusikaga või vispliga vahule lüüa. Tädi oli noorena töötanud Tallinnas ühe saksa arsti perekonnas virtinana, sealt oli pärit ta oskus rääkida saksa keelt ja valmistada “peeni” roogasid. Ta valmistas huvitavaid salateid, hõrgutavaid praade, kooke jms., seepärast kutsuti teda tihti siia ja sinna peresse perenaiseks suurte tähtpäevade ja pidulike sündmuste puhul.

Ka katsikukook oli mitmekihiline ja kõrge, kaunistatud värviliste võiroosidega. Ja jälle on mul just selle tädiga seoses meelde jäänud õpetlik jutuajamine, mis saatis koogiküpsetamist. Sain teada, et vanasti käidi katsikul tangu-, jahu- või kruubipudruga, hilisemal ajal manna- või riisipudruga. Titeputru kaunistati keedetud munadega. Mõnikord lõigati munad pooleks, sest poolitatud munal oli munakollane nähtav ning nii sai pudrukauss värvikam. Pudrukausi keskele võis panna ka praetud kana, kui sündinud laps oli tüdruk, või siis praetud kukk, kui vastsündinuks oli poiss. Katsikul käidi ka püülijahust pannkookidega. Nüüd aga käiakse katsikul tordiga. Kui oleks sündinud poiss, oleksin küpsetanud kringli, lõpetas tädi oma jutu.

Ja siis sõitsimegi katsikule. Meid oli oodatud ja kaeti pidulaud. Istusime lauas, sõime, täiskasvanud ajasid juttu, mina kuulasin pealt, sest eakaaslast, kellega mängida, ei olnud. Laps, keda olime vaatama tulnud, oli juba nii suur, et noor ema pani ta potile istuma samasse tuppa, kus oli laud kaetud. Siis võttis ema poti, avas õhuakna ja kallast poti sisu õhuaknast välja. Miski kukkus potsti!, miski voolas kuldse joana mööda aknaklaasi. See oli isegi mulle, lapsele, liig ja vaatasin ehmunult ema ja tädide poole – mis nad küll nüüd ütlevad! Minu suurimaks üllatuseks ei öelnudki nad midagi, vaatasid vaid pingsalt taldrikusse ja olid kuidagi vaiksed. Alles koduteel räägiti nõutult omavahel, kuidas haritud perepoeg, kes käis paar aastat ülikooliski, võis abielluda nii harimatu tüdrukuga ning mis sellest abielust küll saab. Ega saanudki õiget asja, seda aga näitas aeg.

Tahaksin vabandavalt selgitada, miks setusid peeti harimatuteks. Toetun jälle I. Jäätse uurimusele, milles ta väidab, et 1885.a. oli kirjaoskajaid setusid 0,6%. 1897.a. oli Pihkva kreisi umbes 14 tuhandest õigeusklikust eestlasest kirjaoskajaid juba 7,6% (meestest 13,6%, naistest 2,2%), samas Liivimaa kubermangu eestlastest oli kirjaoskajaid meestest 78,9% ja naistest 81,2%. See on ju suur erinevus.

1922.a. andmetel oli koolis käinud 44,3% Petserimaa üle 10 a. vanustest elanikest (Eestis 87,6%). Üle 10 a. vanustest ei osanud lugeda ja kirjutada 48,9% (meestest 31,7%, naistest 64%). Eestis oli kirjaoskamatuid Petserimaata – 3,4%. Kuid olukord paranes pidevalt, sest 1934.a. oli Petserimaal analfabeete vaid 35,3% elanikest. Ka setude tavad, kõnepruuk jpm. olid ajalooliselt kujunenud väga paljude asjaolude tõttu, seepärast jäid nad üldiselt eestlastele võõraks.

Omamoodi elamiseks oli potisetu saabumine tallu. Sealkandis nägin liikumas paari potikaupmeest, kes käisid oma kaupa pakkumas. Potisetu, nagu siis kutsuti, sõitis potikoormaga väravasse. Potid ja kausid olid siiru-viirulise mustriga või mustrita ning neid oli igas suuruses. Ka perenaised ootasid potisetude tulekut ning vaevalt oligi peret, kes midagi ei ostnud. Kausse kulus majapidamises alati ära ja neid osteti ikka mitmekaupja ja eri suurustes.

Potisetud müüsid toredasti oma kaupa: kiitsid oma potte ja kausse ja ütlesid ikka oma kõnepruugis, et kuula, perenaine, kuidas kauss heliseb. Ja heliseski, kui setu kausile sõrmenukiga koputas.

Potte müüdi kaltsude ja raha eest. I. Jääts kirjutab, et kaltse ostsid setud Räpina paberivabrikule. Et setudel olid viletsad hobused, seda mäletan ma küll lapsepõlvest, aga seda, et nad ostsid kevadeti pottide laialiveoks vanasid hobusekronusid (siit ka nimi “setukas”) ja et vastu talve võeti neil hobustel nahk maha (talveheina oli vähe) ja nülitud hobusekered müüdi Vastseliina vabrikule väetise tootmiseks, sain alles nüüd teada, kui lugesin I. Jäätse artiklit.

(järgneb)

Brother's Keeper 5.2 G

Alljärgnev artikkel on mõeldud neile, kellel on võimalik kasutada arvutit, Internetti ning kes otsivad programmi, et oma suguvõsa andmetes orienteeruda. Loomulikult pole keelatud seda lugeda ka teistel, kel asja vastu huvi. Püüan kirjutada nii, et ka need saavad asjast aru, kes pole veel arvutiga sinasõbrad. Kuna olen vähik genealoogia alal loodan, et antakse andeks sõnade valik, mida genealoogia vallas kasutan.

Internet on suur ja lai võrk ning sealt selle õige ja sobiva programmi otsimine võtab päris kaua aega. Enne kui Brother's Keeper'it (BK52) kasutama hakkasin uurisin ja vaatasin mitmeid programme. Miks valisin just selle enam kahjuks ei mäleta, sest sellest on juba mitu aastat tagasi. Algul sai kasutatud selle programmi DOS'i¹ versiooni.

BK52 on saadaval jaosvarana² Internetist aadressil http://ourworld.compuserve.com/homepages/Brothers_Keeper/ Programm on saadaval nii DOS'i kui Windows'i³ versioonile. Esimest enam ei täiendata, küll aga viimast, mida kasutan ka mina ja millest siin juttu tuleb.

Olles arvutisse installeerinud⁴ BK52'e ja olete selle ka käivitanud, on Teil võimalik seda ka kohe kasutama hakata. Olles tutvunud natuke programmi tööriistariba ja menüüdega, on esimeseks ülesandeks hakata koostama andmebaasi (AB), sest programmist pole kasu kui Teil pole AB-s inimesi.

Iga inimese kohta, kelle lisate AB-i, on võimalik sisestada: *ees-*, *perekonna-* ja *alternatiivnime*⁵, *sünni-*, *ristimis-*, *surma-*, *matuseaja* ja *-koha*. Siin on veel kaks välja: *muud* ja *viide*. Muud on minul defineeritud väljaks *leeris* ning *viidet* võib kasutada oma äranägemise järgi. Väljal *leeris* on samuti võimalik kasutada kuupäeva ja kohta. *Viite* puhul võite kasutada oma numeratsiooni, mis on Teil endal kasutusel. Kõigil loetletud väljadel on võimalik lisada ka algallikas⁶. Veel saab isikule lisada: *sugu* (see on kohustuslik), *elukutse*, *7 rida teate* (informatsiooni) jaoks, *elukoha*. Teadete reale võib valida ka mõne faili nime. Näiteks soovite selle inimese kohta rohkem lugeda või näha tema fotot⁷. Üldse on isiku kohta kohustuslik lisada inimese nimi ja sugu. Iga uus inimene, kelle lisate, saab automaatselt ka BK identifitseerimisnumbri. Selle abil on hiljem inimesi lihtne eristada või siis otsida, muuta, parandada andmeid.

Kui inimesed abielluvad, siis abiellumise juures on võimalik sisestada: *abiellumise aeg*, *-koht*, *muud*, kas oli *pidulik tseremoonia*, kas *elavad koos*, *abiellumine tühistatud*, *elavad eraldi* ning mis *aastast*. Minul on väli *muud* asendatud kihlumiskuupäeva ja kohaga.

Selleks, et andmeid sisestada AB-i on Teil võimalik kasutada kahte varianti: lisada inimesi üksikutena ja siis neid hiljem ühendades (inimesed abielluvad ja saavad üldjuhul ka järglasi) või siis sisestada inimesi perekondade kaupa.

Peale andmete sisestamist on võimalik hakata vaatama mida kujutavad endast need väljundid⁸. Väljundeid on võimalik kasutada nii järglaste järgi kui ka esivanemate järgi ning lisaks veel muid "erilisi" aruandeid.

Väljundeid on võimalik saada arvuti ekraanile, paberile ning tekstifailidesse. Viimast saab kasutada ainult teatud valikute puhul. Nende failide tüübid on tekstifail (*.TXT) või *.RTF faili⁹. Väljundeid saab valida *järglase* või *esivanema* järgi. Lisaks neile on veel mõned n.ö. "erilised" väljundid. Millised on siis need enam kasutatavamad valikud mida läheb nii tihti tarvis, et need on tööriistaribale¹⁰ pandud? Nendeks on *skeem puuna*, *skeem kastidena*, *järglased*, *esivanema skeem*, *esivanemad*, *tähestikuline nimekiri* ja *grupilehed*¹¹. Selleks, et saada ettekujutust mida ja kuidas see programm välja trükkib, peavad arvutit ja Internetti mitte omavad inimesed pettuma, sest isegi paari nimekirja laualehes avaldamine ja nendes ülevaate saamiseks peavad nad olema päris pikad ning laualehe maht on kahjuks piiratud. Kellel aga on arvuti ja Internet käepärast, saavad neid vaadata Internetist minu koduleheküljelt.

Arvuti seisukohalt on võimalik Teil oma andmeid arhiveerida, ilma et Teil oleks vaja muretseda mingit eraldi tarkvara¹². Kui kasutate mõnda vanemat BK versiooni või hoopis DOS'i versiooni, on Teil võimalik oma AB konverteerida¹³ BK52'te. Andmebaasi lahti ja kokku liitmist, kui soovite oma andmeid jagada teiste inimestega kes kasutavad samuti BK52'te. Väga oluline asi on ka oma andmete vahetamine teiste genealoogiaprogrammide vahel. Selleks on GEDCOM¹⁴.

Mida võiks veel programmist teada? Üks inimene saab olla abielus 8 korda ja ühes perekonnas saab olla maksimaalselt 24 last. Praeguse aja üks olulisemaid teemasid on **Aasta 2000** probleem. Selle vastu on programm kaitstud ja programm töötab ka aastal 2000. . Teil on võimalik defineerida programmi parameetrite alt oma lemmik-tekstitötlusprogramm (Word, WordPerfect, Ami Pro, Notepad, või mingi muu ning lisaks veel BK52 enda tekstitoimeti). Võimalik kasutada 12 erinevat kuupäeva vormingut.

5

Üldiselt on kõik programmid, mis on tehtud kusagil kaugel väljapool Eestit, inglise keeles. Antud programm on üldse tõlgitud ~10 eri keelde ning praegu on ta olemas ka eesti keeles. Et nüüd ei tekiks kohe ka mingit suurt eufooriat, siis

¹ DOS - Disk Operation System Arvuti operatsioonisüsteemi nimi

² Inglise k. shareware. Programm mida võid kasutada vabalt tavaliselt 30 päeva. Kui aga edasi soovite kasutada siis peate programmi eest maksma

³ Graafiline kasutajaliides

⁴ Installeerima – programmi paigaldamine arvutisse

⁵ Alternatiiv nimi - hüüdnimi

⁶ Algallikas – koht kust andmed pärinevad

⁷ Eeldatakse, et need on Teil arvutis juba olemas. Foto faili laiendiks on *.BMP

⁸ Väljundid – Igasugused nimekirjad, sugupuud, aruanded jmt.

⁹ *.RTF fail – Rich Text Format (faililaiend mida tunnevad enamuse tekstitötlusprogrammidest)

¹⁰ Tööriistariba – nupud mis on toodud menüüdest töölauale, et neid saaks vajadusel kiiresti valida

¹¹ Grupilehed – genealoogias on kasutusel vist perekonnalehed

¹² Tarkvara – programm. Antud juhul, siis arhiveerimistarkvara

¹³ Konverteerida – muuta arusaadavaks teisele programmile või uemale versioonile

¹⁴ GEDCOM – Genealogy Data Communications (Genealoogia andmete kommunikatsioon)

pean mainima seda, et programmi tõlge on minul kasutusel ja tõlge on väga toores ehk otseselt tõlgitud¹⁵. Tõlgitud on ainult programm, mitte aga abifail (bk5w.hlp). Seal on ka terve rida vigu, mida olen kasutamise ajal leidnud, kuid aja puudusel pole jõudnud neid veel parandada. Loomulikult saavad seda tõlget endale alla laadida kõik kellel on arvuti ja Internet. Otsin ka inimesi, kes juba kasutavad seda programmi ning on ka kas osaliselt või kogu programmi tõlkinud. Ehk õnnestub ühiselt see programm korralikult ka ära tõlkida.

Lõpetuseks ütleks, et antud artikkel on tutvustav. Loodan siit laualehest lugeda ka teiste samalaadsete programmide kohta. Kellel tekkis aga asja vastu huvi, saavad kontaktandmed artikli lõpust. Samast artikli lõpust saate ka eestikeelse tõlke viite ning mõned erinevad väljatrüki võimalused. Loodan, et antud artikkel polnud arvutit tundvale inimesele liiga lihtne ning et arvutit mitte tundvad inimesed said siit ka midagi teada.

Programmi tehnilised ja tarkvaralised nõudmised. Programmi normaalseks tööks on vajalik:

Protssessor 386 või uuem, RAM'i vähemalt 4 MB. 3 MB kõvaketta ruumi ning MS Windows 3.1 või 3.11 või Windows 95.

Artikli kirjutamise ajal oli Internetist saadaval 29. septembri 1999 aasta versioon, kus failide suurus oli koos ~2,7 MB.

Kontaktandmed:

Programmi autor:

John Steed
6907 Childstale Ave
Rockford, MI 49341
U.S.A.

Tel. USA (616) 364-5503
Fax USA (616) 866-3345
BK BBS (616) 364-1127 (computer bulletin board system)
E-mail 75745.1371@compuserve.com
Internet <http://www.bkwin.com> või
http://ourworld.compuserve.com/homepages/Brothers_Keeper/

Artikli autor:

Marko Livalent - arvutiõpetaja
Uus tn 61-8
Pärnu-Jaagupi
Pärnumaa 87201

Tel. kodus (244) 97033
Tel. taskus (+37) 256 470 418
E-mail marko@akool.parnu.ee
Internet <http://akool.parnu.ee/marko/>

ESIVANEMATEST

Aadu Ritso

Isapoolsed

Minu isapoolsed esivanemad olid põlised Mulgimaa Paistu kihelkonna elanikud. Paistu kirikuraamatus on märgitud, et 18.märtsil 1719.aastal abiellusid Varresa Johann ja Murri Ann. Minu vanaisa Jaan Ritsoni esiisad olid kõik Holstre valla Varresa talu peremehed. Jaan Ritson abiellus Paistu kihelkonna Aidu valla Volmeri (hiljem Volmre) talu vanema tütre Mall Kolloga ja nii sai temast Volmre talu peremees. Olemasolevatel andmetel kuulus Volmre talu vanaema Malle esiisadele juba Põhjasõja aegu. Minu vanavanemate järglased, kes sündisid 19. sajandi viimasel veerandil, lahkusid hiljem Volmrelt laia maailma.

Minu isa Eduardi isapoolne (Varresa talu Ritsonite) otsene meesliin on toodud tabelis 1, isa emapoolsete esiisade (Volmeri – Volmre talu peremeeste Kollode) otsene meesliin on tabelis 2.

Tabelis 1 on toodud isade ja emade nimed, sünni-, surma- ja pulmakuupäevad ning vanused revisjonide ja kiriku- raamatute alusel. Tabelis 2 toodud andmed pärinevad revisjonidest ja mujalt, ning on ka vähem täpsed.

Üksikasjalikumaid andmeid minu isa esivanemate ja järglaste kohta võib leida Aadu Ritso ja Oldi Kistler (Ritso) genealoogilistest ülevaadetest (ülevaate eestikeelne tekst on seisuga 1997, ingliskeelne 1989).

Isa Eduardi poolsed sugulased kannatasid Esimese maailmasõja tagajärjel suhteliselt vähe, kui mitte arvestada onu Karla Ritsoni surma sõjaväes Petrogradi lähistel.

Minu vanaonude ja vanatädide lapsed olid peale Teist maailmasõda enamjaolt veel talupidajad. Nõukogude võim kuulutas enamiku neist kulakuteks ja küüditas Siberisse, kus paljud hukkusid, kui nad oma kodudest just põgenema ei saanud. Osal vanaonude ja vanatädide lastest õnnestus ümber asuda Eestimaa linnadesse ja neist on nüüd saanud linlased, kes elavad Tallinnas ja Tartus. Mõnedel sugulastel õnnestus põgeneda Saksamaale, Rootsi, USA-sse, Kanadasse, Inglismaale ja Austraaliasse, kus nad on pingsa tööga end korralikult sisse seadnud, haljale oksale jõudnud. Nii mõnigi neist on õppinud ülikoolis.

Kui mind 1922.aasta sügisel koos õe Oldiga toodi Mulgimaale onu Johanni tallu, tekkis mul tihe side isapoolsete sugulastega ja ma sain tänu nende igakülgsel toetusele lõpetada algkooli ja gümnaasiumi. Ülikooli ajal oli isa juba Siberist Eestisse naasnud.

¹⁵ Minul puudub genealoogiline sõnavara ja ise kasutades saan ma sellest tõlkest ka aru©

Kahekümnenda sajandi koidikul rajati Volmre lähedale Tapumetsa taha Tuhalaane apostliku õigeusu kirik ja surnuaed. Ühenduses sellega avaldati kohalikele luterlastele survet Vene riigiusku üleminekuks. Meie sugulastest lasid end ümber ristida ainult üksikud ja neilegi jäi vana usk südamelähedaseks. Nii hakkasid ühel talvisel varahommikul vanavanemad Jaan ja Mall sõitma Viljandi poole, et lasta end ümber ristida. Ilm oli väga külm ja tuisune. Sova soole jõudes hakkas vanaemal väga külm ja nad pöördusid koju tagasi. Nii nad jäidki luteri usku.

Minu vanatädi – isa kasuema Ann Luks (sünd. Ritson) abiellus õigeusk koolmeistriga ja pidi mehele minnes usku vahetama. Ta oli ülimalt liigutatud, kui sõitsime 1929.aasta jõululaupäeval aisakellade helinal lihtsasse Paistu kirikusse, mitte aga lähedalasuvasse Tuhalaane kirikusse, kus olid hõrgutavad viiruki- ja mürrilõhnad.

Emapoolsed

Olles üliõpilasena 1938. või 1939.aasta augustis Türi raadiojaamas tööstuspraktikal, elasin onu Johann Ritsoni juures ja nägin seal oma ema Olga passi. Pass oli välja antud ema neiu põlves ja sisaldas tolle aja kombe kohaselt ema näpujälge ning nendingut, et ta on kindralmajor Rudolf Jelita von Volski tütar.

Minu vanaisa Rudolf pärines meesliini mööda vanast Poola aadliperekonnast, kes oli rooma-katoliku usust üle läinud luteri usku.

Suusõnalise pärimuse järgi tutvus minu vanaisa Rudolf rongisõidul St.-Peterburist Orenburgi sealse kubeneri Jegor Ivanovitš von Sengbuschiga. See kohtumine lõi eeldused kubeneri tütreaga abiellumiseks. Põgus arhiividokumentidega tutvumine tekitas mõtte, et Rudolf Adolfovitš võis tutvuda rongis mõne Jegor Ivanovitši perekonnaliikmega, mitte aga ta endaga. Fakt on igatahes see, et Rudolf tutvus Jegor Ivanovitši tütre Olgaga, sündinud 15.jaanuaril 1860, ja nende laulatus toimus Harkovi kubermangus 28.04.1880, nende Orenburgis elamise ajal. Tütar Olga sündis Orenburgis kas 18.08.1881(jul. kal) või 30.08.1883 (greg. kal). Minu vanaisa Rudolfi kolmes kindralite poolt allakirjutatud formularis (teenistuslehel, 1903., 1904. ja 1912.a.) on ema Olga sünniaastana ära toodud 1881.

Pärnu perekonnseisuaktide Büroo dokumentides on ema Olga sünniaastana märgitud 1883, ilma, et vastavaid algdokumente olnuks kontrollitud, sünnipäev on kõigis dokumentides sama, arvestamata juliuse ja gregoriuse kalendrite 12-päevalist vahet.

Millal minu vanaema Olga (sünd. Sengbusch) suri, pole teada. 1888. aastal abiellus vanaisa Rudolf teistkordselt, seekord kindralmajor Aleksei Iljini tütre Jelizavetaga. Ajavahemikul 1889 kuni 1900 sündis neil seitse last. Iljinide suguvõsa on väga suur ja tema genealoogiline meesliin ulatub Rjuriki aega.

Minu isa Eduard oli Kiievi ülikoolis arstiteadust õppides ühtlasi ühe Rudolfi tütre koduõpetajaks. Tutvus seal peremehe vanema tütre Olgaga ja abiellus temaga 26.aprillil 1913. aastal (juliuse kalendri järgi). Pulmapidu peeti Kiievis Kudrjajtsevi tänav nr. 23 äia korteris. See oli kahekorruline puumaja, mis asus järsul nõlvakul aia sees. See maja lammutati 1960. aasta paiku.

Minu vaarisa vanaisa Aleksander Gottschalk sündis Riias rätsepmeistrite gildi vanema Konrad Sengbushi pojana 1738.a. Oli kaupmees ja omavalitsuspoliitik. Abiellunud 02.11.1766 Anna Maria Dollrega, oli neil kaks poega, kellest Johannes on minu vaarema isa. Aleksander Gottschalk sai aastal 1795 Riia linnapeaks, 1796.aastal tõsteti ta Rooma aadlisesisusesse ja sellest ajast kandis tiitlit “von”. Raamatus Riia linnapeade kohta iseloomustatakse teda kui üht väga ausat meest, kes ei võtnud altkäemakse. Ta suri linnapeana 8. või 9. veebruaril 1800.a grippi. Ajalooraaamatus on, et ta suhtus influentsasse kergemeelselt, ei ravinud seda ja suri selle kätte.

Tema poeg Johann Aleksander von Sengbusch, sündinud 1777, surnud 1838, on minu vaarisa isa. Ta oli Vene sõjaväe kapten ja elas Liivimaal oma Essenhofi ja Vinkelmanhofi mõisates. Vaarema ema Marie Wilhelminega (neiu põlves Hackmann) oli tal 4 poega ja 1 tütar. Johanni nimi on olnud ajakirja “Eesti Loodus” veergudel ühenduses metsandusega, mina pole senini tema elulooga küllaldaselt tutvunud.

Ellisa Johanni noorim poeg oli Georg (Jegor, sünd. 19.04.1823) – minu vaarisa, kes oli Venemaa ametlikes dokumentides tuntud Jegor Ivanovitš Sengbuschi nime all.

Vaarisa Jegor abiellus 15.01.1854 vaarema Daria (Dorothea) Metšnikovaga (sündinud 11.01.1829), riiginõunik Jegor Metšnikovi tütreaga.

Minu vaarvanematel Sengbuschidel oli kolm tüdruku ja üks poeg. Tütar Klaudia sündis 15.08.1855. Tütar Olga (minu vanaema) sündis 15.01.1860. Tütar Jekaterina sündis 22.09.1861. Poeg Jegor sündis 13.05.1865, kuid suri noorelt.

Sugulastel oli palju pärimusi, mis olid tublisti moonutatud ja ekslikult üle viidud järgmise põlvkonna isikutele. Minule olid need teadmised suureks abiks arhiivides töötamisel ja isalt saadud pärimuste tõepärasuse leidmisel.

Minu emapoolsete sugulaste leidmisele peale sidemete katkemist 1922. aastal aitas palju kaasa Saksamaal elav Cord von Sengbusch (kellega meil on ühine esiisa kuuendas põlvnes) ja Moskvas 25.11.1993 asetleidnud rahvusvaheline aadlikonverents. Konverentsil viibis delegaate, kellel oli oma esivanematest selge ülevaade, kuid ka neid, kelle nimi vaid viitas aadlikest esivanematele. Sain hea kontakti Ernst von Wilkeniga, kelle abikaasaga meil on ühine esiisa viiendas põlvnes, Alois Jelita von Volski. Moskvas elab endise Punaarmee polkovnik Baumgarten, kelle ligidalt sugulane oli minu vanaonu kindralleitnant Konstantin Jelita von Volski abikaasa. Kuna ta teadis, et mul on kontakt Kanadas väljaantava Vene impeeriumi paazikorpuse entsüklopeedia toimetusega, tõi ta mulle Eesti Vabariigi saatkonna külaliskambrisse Moskvas oma esivanemate perekonnafoto palvega, et saadaksin selle Kanadasse. Konverentsil kohtasin ka kuulsat Iljini perekonna esindajat, kuid see ei teadnud oma suguvõsast midagi.

Saksa Liitvabariigis ollakse eriti huvitatud sugulussidemete uurimisest ja kontaktide pidamisest hõimlaste vahel. Nii taastuvad minu sidemed sugulastega, mis katkesid järsult ema surma ja minu asumisega Mulgimaale 1922. aastal. Isa Eduardi jutu järgi oli ema Olga raskelt üle elanud teateid oma sugulaste füüsilisest hävitamisest ja nende masendavast olukorrast.

Kuni su küla veel elab...

KODUKANDI KÜLAD, TALUD JA SAUNAD

Helju Linder

II

JUNNKÜLA oli omaette saunade küla, ehkki ametlikult kuulus Salutaguse küla alla. Junnküla asus Kaiu mõisast ligi paari kilomeetri kaugusel. Elanikeks olid enamasti mõisa tööliste pered. Maad oli vähe, umbes 3 postivahet. Peeti üht hobust, lehma, lambaid ja sigu. Majad asusid nii lähestikku, et kui sõnnikut veeti ja sõimed laudast välja tõsteti, ei mahtunud need oma õue peale ära, muist tuli panna naabri maa peale.

Junnküla saunad olid: **Altsaun, Karjatsaun, Muru, Lepiku, Nigulsaun, Raua saun, Pärna, Kople, Söödi ja Jaagusaun.**

VIIRIKA KÜLA. Küsimustele küla kohta ja oma mälestusi meenutas Valve Kokarev Kaius 13.augustil 1995.a.

Küsimuste-vastuste vahele on põimitud arhiivandmeid, et Viirika pilt oleks selgem.

Kõigepealt olgu märgitud, et Viirika küla asus Kaiu mõisa maade idapiiril soode ja rabade keskel. 1726.a. maarevisjonis nimetati hajali asuvate perede hulgas Werreke Jürri ja kaht Werreke Hansu, igäihel oli kasutada ■ adramaad. Peale nende on näidatud Otto ja Matz koos naisega, kes maad ei omanud.

1795.aastal nimetatakse selles külas 10 peret. Valisin välja huvitavamad seigad küla kohta ja omapärasema saatusega pered.

Missugused olid Viirika talud ja millised saunad? Kas saunu asus talude maa peal?

Viirikas oli 4 talu- ja 6 saunakohta. Talud olid: **Aadu, Hansutõnu, Tooma ja Kõpu.** Saunakohad olid **Mahlamäe, Lätimatsi, Luuavälja, Sillaotsa, Sipelga ja Nõmmeotsa.**

Arvatavasti oli maa mõõtmise toimunud eelmise sajandi lõpus. Igal perel oli oma maa. Suurtel taludel oli palju põldu. Saunakohtadel oli põldu vähe; näiteks Sipelgal ainult 2,5 ha. Saunades peeti üht hobust. Künti ühe-hobuse saha. Külvati rukist, kaera, otra ja pandi maha kartulid. Suuremad tööd nagu masindamine (viljapeks), tehti mitme pere rahvaga koos. Kui oma viljast ei jätkunud, käidi vilja eest oma külas ja mujal Kaius päevilisteks. Tuli mõnikord Kaiu suurtest taludest leivavilja laenata ja selle tasuks tööpäevi teha. Samuti sai teha ka pullipäevi (1 lehma paaritamise eest). Suurtes taludes ei jätkunud oma tööjõudu.

Tekib küsimus, miks talude nimed on Hansu-Tõnu ja Tooma? Eelmiste peremeeste hulgas ei esine ühtki Hansu, Tõnu ega Toomast. Võib-olla on talu või pere Mahlamäega vahetatud? Sealses peres esines kõiki mainitud nimesid korduvalt.

Mahlamäe - perekonnanimi Asberg, eestistatult Laanemets. Arhiivi andmetel võib lugeda vanimaks peremeheks 1795.a. loendusandmetest Hans Tõnu poega Weriko külas. Tema järglased on olnud ikka Hansud, Tõnud ja Jaanid. 1857 oli talus nr.148 suur Asbergide pere. Sama revisjoni numbri alla kuulus veel Pusterite (Haapsemäe talu raba saarel), Lestokide ja Paulside pered. Võib arvata, et selle talu juurde kuulus kunagi veel teisigi saunikuid. Mahlamäe jäi hiljem tühjaks.

Lätimatsi – perekonnanimi Meriheini. Arhiivi andmetel peremees (koduväi) Priidik Meriheini, s.1909, perenaine Pauline, s. 1905, neiuna Kanter. Talus elas perenaise õde Elvine Tõnu t. Kanter, s.1907.

Oraniku külast Ustemäe peremees Kristjan Merila, rääkides oma talu ajalugu, ütles, et eelmise sajandi lõpul Kaiu mõis laiendas mõisa karjamaid Ustemäe ja Mändsalu renditalude arvel. Ustemäel olid talupidajateks olnud Kanterid. Need aeti talust välja ja asemele pandi metsavaht. Tõnu Kanter perega asus elama Viirika külla Lätimatsile.

Perenaine Liine (Pauline) sai talu vanematelt pärandusena. Mees tuli mujalt. Perekonnas oli 2 last – Eini ja Uno. Eini suri väiksena peapõletikku. Liine mees arreteeriti. Peale peremehe arreteerimist asustati pere ümber Põlliku külla. Seal elab Uno praegugi. Seaduslikku naist ja lapsi tal ei ole.

Mahlamäel ja Lätimatsil olid korralikud vooderdatud majad. Maaparandaja Miilen laskis kolhooside ajal majad maha lõhkuda ja ära põletada. Mahlamäel olid ilusad suured õunapuud. Kõik lükati buldooseri tasaseks.

Sillaotsa – perekonnanimi Wilberg, eestistatult Viljaste. Talu asus külla sissetuleva tee ehk soosilla otsa kohal. Hoonete eest keeras rööbastee vasakule üles küla suurte talude poole. Arhiivi andmeil talu oli ostetud. Sillaotsa peremees Johannes suri ammu. Perenaine Anni ja mehe õde Liisa jäid viimasteks elanikeks külas. Peres oli üles kasvanud 4 last – Alfred, Udo, Palme ja Helju. Alfred läks välismaale, Udo Rakvere kanti, Palme Kaiu keskusse ja Helju Raplasse. Kõigil on pered. Viimati elasid majas veel Anni, tema vedas hobusega piima, ja Liisa – talitas tühjaks jäänud Nõmmetsemäel kanu.

Palme viis vanaks jäänud ema ja tädid enda juurde. Sillaotsa maja jäi tühjaks ja rüüstati.

Sipelga – perekonnanimi Paulus. Sipelga on Valve Kokarevi sünnikodu. Talu jäi tühjaks, kui peretütar Valve pärast vanemate surma Oraniku külla kolis ja mehele läks. Valve elab praegu Kaiu mõisa juures ehk praeguse nimetusega Vana-Kaius.

Nõmmeotsa – perekonnanimi Liblekas (või Liblikas). Arhiivi andmetel ja teistest allikatest: Nõmmeotsa või rahvapärased Nõmmeotsa oli varem Kanter. Talu ostis 1930.aasta paiku Jaan Liblekas. Jaani sünniaasta oli 1887, perenaisel Maril 1883. Neil oli poeg Elmar, sünd. 1922.a.

Nõmmeotsa oli varem 2 maja. Väike maja asus Sillaotsa ja Nõmmeotsa suurema maja vahel. Selle ostis Mart Pael ja ehitas endale uuesti üles Kaiu asundusse. Nõmmeotsa Elmariga käisime 6 aastat Kaiu koolis ühes klassis ja lõpetasime koos. Elmar arreteeriti metsavendadega ühenduse pidamise tõttu. Pererahvas küüditati Siberisse. Kolhooside alguses paigutati tühjaks jäänud majja kolhoosi kanad. Neid talitas Sillaotsalt Liisa.

Seega Viirika küla, mis arvatavasti elas üle isegi Põhjasõja ja katku, lõpetas eksisteerimise kolhooside ajal. Oli seal ju 10 suitsu ja enam ei ühtegi! Viirika oli Kaiu vallas esimene küla, mis tühjaks jäi.

Mis olid siis küla kadumise peamised põhjused?

Aadul, Toomal, Kõpul, Mahlamäel ja Luuaväljal ei jäänud viimasest peremehest järglasi – 50% taludest.

Lätimatsi ja Nõmmeotsa lõpetas arreteerimine, ümberasustamine ja küüditamine – 20%

Hansutõnu, Sillaotsa ja Sipelga talude järglased leidsid paremad eluasemed rahvarikkamas kohas. Viirika kui ääremaal asuva küla hädaks oli kaugus ja vilets ühendus teiste küladega.

Iidsesse Viirika külla kuulusid kuni 1918. aastani veel Haapsemäe (perenimi Puster – Purre) ja Härmamatsi (perenimi Einson -Einaste) talud. Ka need jäid tühjaks. Hiljem liideti need kauged talud lähemal asuva Oraniku külaga. Nendest taludest tuleb juttu edaspidi koos Oraniku külaga.

(järgneb)

Kes oli...

TARK – heatahtlik nõid (rahvaarst ja ennustaja) eesti rahvausundis. Ravis haigeid, andis nõu ja ennustas tulevikku. Arstis sõnade, loitsude, ravimtaimedega. Talle omistati maagilisi võimeid. Tarkade ennustamine oli üleloomulike vahendite abil tulevikusündmuste teadasaamine. Kuna ürgühiskonnas sõltus inimene jahist ja hiljem ka karjakasvatamisest, siis ennustati tol ajal eeskätt lindude ja loomade käitumise ja hääletsuste põhjal.

Hiljem ennustati enamasti ohvriloomade siseelundite (eriti maksa) asendi ja seisundi järgi, taevakehade seisuga põhjal, unenägede järgi.

Eestis on vanu ennustamisviise olnud nt. arbumine sõela vm. abil, liisuheitmise ohverdamisel, anumas oleva vee liikumise või vette heidetud tuliste süte jälgimisega või kepikesega manipuleerimisega (tilpamine). Loitsimisel kasutati värsse, mille esitamiseks usuti tagavat soovi täitumise. Loitsu sisu oli mingi soov, tõrje, võrdlus või kirjeldus.

Tark esitas sündmuse, mille kordumist sooviti või kirjeldas,

kust on saanud alguse see, mida taheti vältida. Loitsuna on

kasutatud ja loitsule kinnituseks lisatud ka kristlikke palveid.

Näide: (Vihma lõppu sooviv loits.)

Üle, üle vihmakene –
mina tapan musta kuke
annan sulle harjakese,
ise söön südamekese,
pere rüübib leemekese. (Viljandi)

MANATARK – manasõnadega nõiduja.

SOOLAPUHUJA – rahvaarst, kes ravis soolaga, millele olid nõiasõnad peale loetud. O. Samma on kirjutanud, et ümbruskonnast kutsuti soolapuhuja eit, kes rääkis, et ravitseda polevat vaja tõbe, vaid ihu nõrkust. Loitsu kasutati ka verejooksu sulgemiseks, sigivuse tõstmiseks jne.

NÕID – eesti rahvausundis enamasti pahasoovlik inimese ja maailma vahendaja sõnade, esemete ja toimingute abil. On nimetatud ka KALDUNiks, RAGANiks, lausujaks, posijaks, soolapuhujaks, arbuks, võluriks, maagiks, nõiamooriks, šamaaniks. Valgete ripsmetega, topelthambaid omavatel või selliste hammastega sündinud inimestel usuti olevat nõidumiseks eelsoodumus.. Eesti nõida käsitleb C. R. Jakobsoni teine isamaa kõne (vt ka J. Kahk “Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis” Artiklite kogumik III Tallinn, 1987) Nõiad nõidusid haiguse külge, vaenlase halltõppe, lehmad haigeks, torni möllama, äikese esile, kodukäijatest lahti, jõudu juurde jne. Nõidust peletati majast suitsu, sõnade ja ohutistega.

Vahendas A. Roomets

“Härra professor, te tahate meile täna pidada loengu
ajudest.”

“Teine kord, täna on mul midagi muud peas.”

Kinnimähitud peaga mees tuli arsti vastuvõtule.

“Olete abielus?”

“Ei, kivi kukkus katuselt pähe.”

Noormees seisab värisedes suurtaluniku ees.

“Isand Mägiste,” kogeleb ta, “palun teie tütre kätt.”

“Niisugust asja ei saa ma lubada. Kas võtate terve
tüdruku või mitte midagi.”

Väljavõtteid loetust

RAVI – VERELASKMINE

Minu vanavanaisa Reinhold Lüüs (1837-1902) oli talupidaja Võrumaal Vana-Antsla vallas. Ta oli ka vöörmünder (külavanema abi) ja ravitseja. Tema poeg Aadu Lüüs, kes ise oli arst ja Tartu Ülikooli professor, kirjeldas eelmise sajandi aadrilaskmist järgmiselt:

“Peale oma hariliku töö oli mu isa ka veel verilaskja, millise oskuse ta oma isalt oli pärinud ja ka oma pojale Karlile (1866 – 26.03.1947) edasi andis. Tal käis kaunis palju “patsiente”, mõned isegi õige kaugel. Kord olevat teda isegi mõisa kellegi härrasmehe juurde viidud. Ta laskis verd verikirvega, eriti sagedasti käest, just küünrasopist, harva ka jalast, kaelast, isegi otsaest. Ta pani haige toolile istuma, andis pika kepi haige väljasirutatud kätte, kastis puhta käteräti otsa sooja vette ja pühkis sellega käe puhtaks. Siis sidus ta pehme sidemega haige õlavarre kinni ja laskis vere jooksmas. Verd laskis ta välja joosta umbes ühe õlleklaasi täie, sagedasti ka rohkem. Tahtis ta verejooksu seisma panna, siis võttis ta sideme õlavarrelt ära, pühkis käe verest puhtaks, kaapis noaga pehme, puhta linase riide küljest villa, pani selle väikese haavakese peale ja sidus haava omakoetud riide sidemega kinni. Haige pandi selle järel voodisse, kus ta natuke puhkas. Mõni haige ütles varsti, et tundvat end paremini. Väljalastud verd vaatas ta pärast ja ütles mõne kohta, et on halb veri. Veri viidi ja visati otse vesiratta alla. Mõned haiged käisid isa juures päris regulaarselt, nii iga kolme-nelja kuu tagant. Arvatavasti olid need isikud, kes kannatasid vererõhu kõrgenemise all. Maksu isa kellelki ei küsinud ja igäüks andis niipalju kui ta heaks arvas. Mis talle anti, selle pistis ta lähemalt vaatamata vesti tasku. Oli antud 10, 20 ja 50 kopikat, harva koguni ka üks rubla.

Aadu Lüüsi mälestusraamatust “Talutarest Tartusse”, Stockholm, 1957

Vahendas Helgi Reinsalu

ROOTSI SÕDURITE RAVIMISEST PÕHJASÕJA PÄEVIL

Sõjakäigu ajal oli igal rügemendivelskril kaasas suur kirst, kus hoiti igasuguseid arstiriistu, sidumismaterjali ja arstirohte. Viimaseid oli üle viiekümne ja need jagati sõduritele välja tasuta. Velsker tegeles esmajoones kõigea, mis vajab kirurgilist sekkumist. Ta ravis haavu, avas paiseid, amputeeris jäsemeid, tegeles trepanatsioonide jms. Kõige selle tarbeks olid olemas ka vastavad arstiriistad. Nende kõrval sisaldas välikirst mitmesuguseid salve, õlised ja vürtse, millest osa oli tänapäeva mõistes kaunis kummalise koosseisuga. Näiteks kardetud düsenteeria vastu tarvitatav *pulvis dysentericus* koosnes havi pulbristatud lõualuust, põdra peenisest, põletatud põdrasarvest, armeenia savist, granaatõuna koorest ja vesioblika seemnetest. Konnakudet kasutati paisete vastu, tärpentinisalvi kõha puhul ja verevarustuse stimuleerimiseks, naistepunaõli torkehaavade puhul ja toorest maarjajääd väikeste haavandite korral verejooksu peatamiseks, seespädiselt aga kõhulahtisuse ja düsenteeria vastu. Väga tuntud ravimiteks olid opodeldok (kamprit sisaldav salv või vedelik naha sisse hõõrumiseks külmetuse ja reuma puhul) ja teriak. Viimase näol oli tegemist vana üld- ja imeravimiga, mis võis koosneda 60-70 ainetest, millest olulisemateks olid maoliha, oopium ja teriakijuur. Teriakki tarvitati siis, kui mitte miski muu enam ei aidanud. Nimi ise tähendab vahendit mürgiste loomade hammustuste vastu. Teriak pidi tugevdama südant ja magu, teravdama meeli, kergendama hingamist, lahustama neerukive jne. Laialt levinud arstirohi oli ka hispaania kärbes, millel sissevõetuna oli sugutungitõstev toime, välispädiselt aga kasutati seda peamiselt plaastrina, salvina ja tinktuurina kopsupõletiku, liigesereuma, silmapõletike ja närvivalude vastu. Medikamentide hulgast ei puudunud sellisedki vahendid

nagu mesilasvaha, vaik, lagrits, kannikesesiirup, mürr jne. Kasutamist leidsid seega paljud traditsioonilised keskaegsed ravivahendid ning mitmesugused tänapäeva mõistes vägivaldselt kokku sobitatud ainete kombinatsioonid. Nende kõrval leidsid ka ravimeid, mis olid üsna hiljuti või on isegi praegu rahvameditsiinis kasutusel. Üks tähtsamaid Karl XII armee ravimitega varustajaid Eestis viibimise ajal oli Tartu apteeker Hasenfelder.

Haiguste ennetamiseks püüti meestele anda piisavalt toidumoonat, sest hästitoidetud sõdurid jaksasid ka haigustele paremini vastu seista. Alati polnud see aga lihtsalt võimalik. Tähtsaks peeti õlle ja viina tarbimist, millele omistati peale haigusi tõrjuvate omaduste veel ka ravitoime. Rohket õllejoomist soodustas ka aru-

saam, et vee joomine tekitab haigusi. Tõtt on selles niipalju, et paljude linnade pinna- ja põhjavesi oli tõepoolest saastunud ja seepärast tervisele kahjulik. Haigetele sõduritele oli lausa ette nähtud toop õlut

medikamentide sissevõtmiseks. Neile üritati ka hankida paremat toitu kui tervetele. Väli tingimustes, kui muud joodavat polnud käepärast, tuli joogivett enne tarvitamist keeta ja viinaga segada. Vahekord oli kannutäis viina iga tunni peale.

Tähelepanu pöörati ka hügieeninõuetele. Igas kompaniis pidid leitnant ja seersant kontrollima, et sõdurid ennast peseksid ja kammisid. Üks kord nädalas pidid sõdurid habet ajama ja särki vahetama ning end söödikutest, s.t. täidest puhastama. Keelatud oli jõgedes ja teistes veekogudes suplemine. Vaid väga vähesed sõdurid oskasid ujuda ja seetõttu oli uppumiserisk suur. Uppumine oligi tavalisemaid õnnetusjuhtumeid, mida töötraumade kõrval sõjaväe argielus ette tuli. Karl XII ei osanud ka ise ujuda ning sattus seepärast korduvalt eluohtlikesse olukordadesse.

Korras tuli hoida ka ümbrust. Pärast loomade tapmist tulid sisikonnad maha matta. Seda eeskätt põhjusel, et taude arvati esile kutsuvat ka laagri ümber heidetud jäätmetest tekkiv lehk. Sellesama põhjendusega ehitati käimlad laagrist väljapoole. Pärast täitumist tuli nad kindlasti kinni ajada.

Haigestunud sõdurid paigutati tavaliselt kas linnakodanike ja talupoegade juurde, või selleks otstarbeks ehitatud barakkidesse. Haigete sõjameeste tarvis seati spetsiaalselt sisse kasarmuid.

Igasse kasarmusse ehitati ühe seina külge kinnitatud pikk pink, millel istudes said haiged õiendada oma lomulikke vajadusi. Pingis pidi olema kaheksa kaanega varustatud auku, mille alla asetati väikesed rauast käepidemega ja rauast vitstega tünnid. Haigevahtide ülesandeks oli tünne iga päev tühjendada. Halva leha vältimiseks pidi alati käepärast olema hobusesõnnikut.

Margus Laidre "Lõpu võidukas algus" – Karl XII Eesti- ja Liivimaal 1700-1701, Tartu Ülikooli Kirjastus, 1995

Õnnitleme

Vaiki	Kruusma	19.01.1930	70
Helgi	Reinsalu	05.02.1935	65
Elina	Tuulik	21.02.1975	25

TALLINNA OSAKONNAGA LIITUNUD UUSI LIIKMEID:

- VOLDEMAR VITKIN** 11.10.1918. 13421 Tallinn Ed. Vilde 65-48
Vastseliina - VI(D)TKIN, LIND
Keila - LUURMEES, LUURMANN,
LUURE
Ridala - MARTENS, MARTIN
Pärnu-Jaagupi - ANDRESEN, (ANDLA)
 - IVO VAHUR** 25.07.1956 Tallinn Luha 16-2
(Vahastu)
 - MAI SCHRÖDER** 22.06.1938 90303 Lihula Tallinna mnt. 57
Lihula, Kirbla, Karuse - kultuuriinimesed
 - KRISTA-VIIVIKA KATS** 01.10.1954 Tallinn Raudtee 103a
Läänemaa, Vigala khk. - KRIVELER, (KRIWEL)
 - IMBI LODDE** 02.07.1980 Tallinn Nõmme tee 49
- LODDE
- Pärnu osakonnast tuli üle:
- KARL PETTAI** 01.11.1929 74001 Harjumaa, Viimsi vald, Randvere
Rõuge khk.

1999.a. novembrikuus oli juubel Eesti Spordiajaloo Seltsil, milline moodustati 10 aastat tagasi Spordimuseumi Ühiskondliku Kehakultuuriajaloo Uurijate Ringi baasil. Kümne aastaga on seltsil liikmeid olnud 115 inimest, (tegevtoetaja- ja välisliikmeid), praegu aga 85. Nende keskmine vanus on 65,4 aastat. Kord kuus Spordimuseumis toimuvaid kogunemisi nimetavad nad **seltsipäevadeks**. On kohtunud teenekate sporditegelastega, muuseumi- ja arhiivitöötajatega. Regiooniti peetakse veel **ajaloopäevi**, kus meenutatakse kohalikke ja üldrahvalikke spordikuulsusi. Näiteks on V Pärnu Spordiajaloo päev planeeritud toimuma 2000.a. veebruaris.

Konverentse on ESAS pidanud kolm, neist üks noorspordiajaloolastega. Lisaks loetletud üritustele on korraldatud veel seminare ja ettekandepäevi. 1997.a. mais toimus ühisseminar Soome sõpruseltsiga, järgmine Põhja- ja Baltimaade Spordiajaloo alane ühisseminar toimub 2000.a. oktoobris Tartus.

1992.aastast on ESAS Rahvusvahelise Kehakultuuri ja Spordiajaloo Ühingu liige ning kuuel aastal on seltsi juhatuse liikmed osalenud rahvusvahelistel kogunemistel.

Perioodilistest väljaannetest on ilmavalgust näinud ajaleht "Eesti Spordilugu" (2 numbrit algaastatel) ning "ESAS-i Teataja" (kokku 9 numbrit). Kogukamad väljaanded on jäänud unistustesse, aga ilmunud on 2 osa "ESAS-i Toimetisi". Sümboolikast on seltsil embleem, märgi ja lipu kõrval veel *tunnuskiri* (koos auliikmeks valimisega), *kiidutunnistus* väljapaistvate teenete eest ning *tänukiri* seltsile osutatud teenuste või abi eest.

ESAS juhatus on 9 liikmeline: esimees (praegu Arnold Vaiksaar), 2 aseesimeest, teadussekretär, kirjatoimetaja, laekurvarahoidja ja veel 3 liiget.

Kuna Eesti Spordiajaloo Seltsil on samuti Tallinna osakond (esimees Ants Kala), siis võiksime nendega koostööd teha. Kuna neid huvitavad sportlaste ja sporditegelaste elulood ning saavutused, siis võiksime meie aidata selle juurde hankida ka põlvnemislugusid. Tean, et Astrid Veltsmaa Kolga-Vahtramäelt on nii ESAS-i kui ka EGS-i liige, ning on tegelenud uurimisega A. Abergi kohta.

Kui siinjuures võrrelda kaht 10-aastaseks saanud ajalookallakuga seltsi, siis on ESAS-i tegevus nii kodu- kui välismaal tunduvalt elavam, sümboolika mitmekesisem. Kindlasti suudab 9-liikmeline juhatus tõhusamalt juhtida. Huvitavad ja omapärased on nimetused *seltsipäevad* ja *ajaloo päevad*. Ainult seltsi liikmete arvu ja perioodiliste väljaannete ("Genealogus", "Sugupuulane" ja "Põlvnemislugu") poolest oleme meie paremas seisus.

Ants Roomets

Pakkumine

Pakun Eesti Genealogia Seltsi liikmetele sugupuukaartide kunstilise kujundamise teenust.

Olen lõpetanud Tallinna Kunstiülikooli 1994. aastal graafika erialal. Esimeseks tellimuseks oli sügavtrükitehnikas sugupuu kaart. Tellija jäi rahule ja ka mulle endale oli töö loominguiliselt huvipakkuv, sellest sai alguse huvi sugupuude kaardistamiseks.

Käesoleval aastal alustan vabakutselise kunstnikuna, see võimaldab mul varasemast enam pühenduda kunstile ja laiendada tegevusvaldkonda. Pakun Teile võimalust jäädvustada oma sugupuu graafiliselt kas sügavtrükitehnikas, litograafias või akvarelltehnikas. Kunstiliselt kujundatud sugupuu tõstab esile Teie lugupidamise oma lähedaste ja esivanemate vastu, pakkudes samal ajal ka silmailu.

Minuga on võimalik ühendust võtta telefonil (2) 66 105 99

Lugupidamisega

Aili Mittal

Laualehe toimetus:

Toimetaja:

Ants Roomets

Tehniline toimetaja:

Pille Mäerand

Liikmed:

Ants Härma, Hjalmar Märksa

Telefon 6 775 011

Kirjad: 12614, Akadeemia 70 - 13

E-mail: pillem@emk

